

“Han er konfliktolog”

– Feltarbejde i Nordkaukasus i tiden omkring Sovjetunionens sammenbrud

Lars Funch Hansen

Da jeg i november 1992 ankom til Vladikavkaz i Nordossetien for at lave feltarbejde, havde der et par uger tidligere udbrudt voldelige sammenstød mellem væbnede grupper af ossetere og ingusjere i Prigorodnyj-distriktet øst for Vladikavkaz. Ganske overraskende havde kampene medført mere end 700 døde og mellem 30.000 og 60.000 fordrevne – primært ingusjere som flygtede til naborepublikken Ingusjien.¹ Prigorodnyj udgør både en forstad og et område tilgrænsende den nordossetiske hovedstad Vladikavkaz mod vest såvel som Ingusjien mod øst.² Dette var det første udbrud af voldelig konflikt i det post-sovjetiske Rusland og det kom i høj grad til at ændre dagsordenen for mit ophold.

Jeg havde et dobbelt-formål med mit feltarbejde, nemlig dels at indsamle informationer til en rapport for Minority Rights Group i London om minoriteter i Nordkaukasus og dels at lave feltarbejde til mit geografi-speciale om hvordan landsbyerne i de nordkaukasiske bjerge kunne overleve bortfaldet af de særlige sovjetiske støtteordninger. Disse bjerglandsbyer udgør et ikonisk element i den nordkaukasiske identitet, men hvordan ville de overvinde den forcerede urbanisering, som bortfaldet af Sovjetunionen har betydet for disse områder?

Jeg havde i 1989 været i Kaukasus for første gang, på et tidspunkt hvor det var svært for udlændinge at få adgang til Nordkaukasus, bortset fra enkelte udvalgte turistdestinationer. Så det blev kun til en halv dag i Sochi i dårligt vejr under en sejlads udenfor sæsonen fra Odessa til Batumi. Mens det blev til to-tre interessante uger i sovjetrepublikkerne i det sydlige Kaukasus. Denne rejse blev udgangspunktet for mere end 30 års interesse for Kaukasus og

¹ Usikkerheden om antallet af flygtninge skyldtes bl.a. at mange ingusjere boede i Prigorodnyj uden at være registrerede.

² Jeg anvender betegnelsen Prigorodnyj om området øst for Vladikavkaz. Den administrative region Prigorodnyj er dobbeltså stor, men den resterende del af den administrative enhed Prigorodnyj ligger vest for Vladikavkaz og var stort set uden ingusjisk befolkning.

arbejde med en række forskellige kaukasiske emner. En af årsagerne var at denne region fremstod stærkt underrepræsenteret i en europæisk eller vestlig sammenhæng. En grænseregion – i Europa eller i Asien? Og samtidig havde regionen historisk spillet en signifikant rolle i 1800-tallets vestlige medier, som fulgte med i Ruslands krige og gradvise kolonisering af Kaukasus-regionen. Også i den russiske litteratur fra især 1800-tallet havde det nordkaukasiske område og de nordkaukasiske bjergfolk spillet en vis rolle, f.eks. i velkendte værker af Aleksander Pusjkin, Mikhail Lermontov og Leo Tolstoj.

Republikkerne Nordossetien og Ingusjien

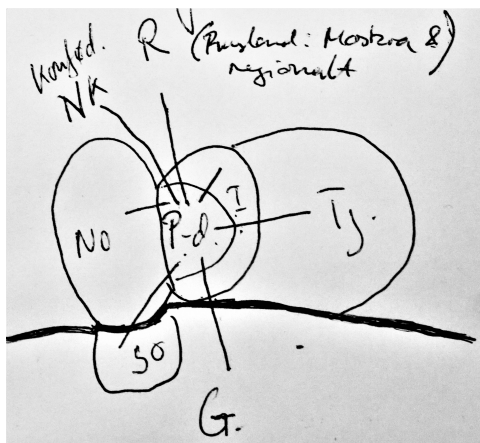
Både osseterne og ingusjerne regnes for indfødte folk i Kaukasus, som en del af de såkaldte kaukasiske bjergfolk. Det ingusjiske sprog er beslægtet med det tjetjenske og tilhører gruppen af nord-østkaukasiske sprog. Ossetisk tilhører en iransk sproggruppe og har ligeledes fandtes i Kaukasus i mange århundreder, muligvis årtusinder. Osseternes regnes for efterkommere af alanerne, hvis storhedstid var dels i middelalderen og dels i de tidlige århundreder af vor tidsregning. Osseterne er overvejende kristne, mens ingusjerne, som de fleste indfødte folk i dag i Nordkaukasus, er muslimer. En del blev dog først for alvor muslimer som en del af den lange modstandskamp mod den russiske kolonisering af området i 1800-tallet. Træk fra fortidige religioner har i begge områder været blandet med praksis af hhv. kristendom og islam. Med hensyn til traditioner, deler de nordkaukasiske folkeslag en række fællestræk, der går mange århundreder tilbage. Det kan inkludere et særligt adfærdskodeks omhandler emner som familiens vigtighed, børneopdragelse, gæstfrihed, respekt for ældre etc. Disse traditioner har stadig udbredt betydning, men er udfordret af den stigende grad af urbanisering.

Ganske som i de nye post-sovjetiske lande, forekom der også en etnisk-kulturel opblomstring i de nordkaukasiske republikker efter 1991, selvom enkelte trends begyndte allerede under den forudgående perestrojka-periode. Der opstod en slags konkurrence om hvem, der var mest kaukasisk og kunne spore sin tilstedeværelse længst tilbage i århundrederne. Information om hidtil hengemte historiske perioder og personer blev nu forsøgt formidlet til en bredere skare og for en del personer rummede dette nye erkendelser om folkeslagets fortid. Identiteten som både kaukasisk og eksempelvis ingusjisk eller ossetisk blev skærpet og aktualiseret, og en række nye publikationer var med til at offentliggøre information om historiske uretfærdigheder, som havde været unævnelige i den sovjetiske periode. Information som hidtil ofte havde

været fortrængt til privatsfæren. Der var ikke tale om helt de samme processer som den officielle nationalisme i de nye stater, men på en del områder alligevel derhenad, med en vis grad af institutionaliseret brug af lokale etnisk-kulturelle traditioner, historie, sprog etc. Rammerne for udfoldelse heraf har dog skiftet siden 1991 og er til evig genforhandling mellem de nordkaukasiske republikker og det føderale center i Moskva.

Den danske forfatter Hans Hauge kommer i sin bog *Nationalismens Spøgelse* bl.a. med fokus på N.F.S. Grundtvig og ny dansk nationalisme fra 1800-tallet, også ind på Ossetien: ”Selv et relativt ukendt land som Ossetien (Nord og Syd) har en Grundtvig. Kosta Khetagurov (1859-1906) skabte i det 19. århundrede ved hjælp af digte og malerier og sprog den ossetiske national-litteratur. Han kaldte landet Alania, og man samlede gamle folkesagn og sagaer og opfandt ideen om, at engang for mange hundrede år siden var Alania et magtigt land, og at osseterne stammer fra Skyterne, men så gik det nedadbakke. Folket sov, indtil Kosta kom og vækkede dem. Derfor har vi i dag Ossetien til stor ærgrelse for Georgierne.” (Hauge, 2009: 63). Hauge vedgår at han kun har en flygtig viden om Ossetien, men pointen er rigtig – Kosta Khetagurov fik hurtigt en central rolle i den post-sovjetiske ossetiske revival. Da Nordossetien i 1996 valgte at tilføje ’-Alania’ til republikkens navn, bygger det bl.a. på Khetagurovs udforskning af ossetisk historie.

Prigorodnyj-distriktet blev i 1944 overført til den autonome Sovjetrepublik Nordossetien efter fordrivelsen af alle ingusjere fra Kaukasus efter stort set grundløse beskyldninger fra Stalin om samarbejde med fjenden, som det også skete for række andre primært muslimske folkeslag i Kaukasus-regionen. Ingusjien havde været en del af den Autonome Socialistiske Republik Tjetjenien-Ingusjien, som nu blev slettet fra alle landkort og opslagsværker. Først under den nye sovjetiske leder Nikita Khrusjtjov blev de i 1957 rehabiliterede og fik lov til at returnere fra det tvungne eksil i Central Asien. Transport og dårlige levevilkår havde medført store dødstal, hvilket ingusjere i lighed med tjetjenere og andre søgte yderligere anerkendelse for efter Sovjetunionens sammenbrud. Tjetjenien-Ingusjien blev genetableret, men nu uden Prigorodnyj-distriktet som forblev i Nordossetien. Et fornyet krav på Prigorodnyj-distriktet var en af hovedårsagerne til skilsmissen fra Tjetjenien, som blev erklæret selvstændigt efter Sovjetunionens fald, hvilket medførte etableringen af republikken Ingusjien. I 1991 vedtog Rusland under præsident Jeltsins ledelse en lov om rehabilitering af de deporterede folkeslag, som i

P-d = Prigorodnyj-distriktet; NO = Nord-ossetien; I = Ingusjien; Tj = Tjetjenien; SO = Sydossetien; G = Georgien; R = Rusland; NK/Konföd. = resten av Nordkaukasus og Konføderationen af Bjergfolk. Denne kortskitse blev brugt til en præsentation af Prigorodnyj-konflikten i København efter min hjemkomst, med det formål at fortælle om hvordan konflikten er forbundet med eller har implikationer for andre områder i Kaukasus og Rusland. (LFH 1992)

princippet ville tilbageføre Prigorodnyj til Ingusjien, men det blev aldrig specificeret hvordan denne lov skulle udmøntes. Til stor frustration i Ingusjien, på mange niveauer. Ydermere var et stort antal flygtninge fra Sydossetien blevet placeret i Prigorodnyj-distriktet gennem 1991-1992, hvilket havde medvirket til at øge spændingsniveauet. Dette var dels en ændring af den eksisterende demografiske balance og dels en ankomst af flygtninge med erfaring fra en voldelig konfliktzone, hvoraf en del havde konkret erfaring med aktiv deltagelse i væbnet konflikt.

Der er ikke helt enighed om forløbet af de indledende faser af konflikten, men hvorom alting er så forekom der en ny og

delvis skjult ophobning af våben blandt ikke-myndighedspersoner på begge sider af konflikten. Der opstod blandt ingusjere en stor skuffelse over centralmagten, som fik enkelte til at tro på at en voldelig løsning. Blandt andet inspireret af diverse minoritetsfolks delvis succesfulde 'frihedskampe' i de kaukasiske nabolande Aserbajdsjan og Georgien. Osseterne beskyldte ingusjere for at angribe Prigorodnyj i et velkoordineret voldeligt angreb. Og ingusjerne beskyldte osseterne for bevidst at fremtvinge en voldelig konfrontation, som de derfor var velforberejdede på at gribe ind i, med fordrivelsen af ingusjere fra Prigorodnyj.

Nordkaukasisk diaspora i Moskva

Jeg begyndte mit feltarbejde med at mødes med forskellige nordkaukasiske nøglepersoner i Moskva, som repræsenterede forskellige organisationer,

tænketanke eller medier.³ Disse blev omtalt som repræsentanter for den nordkaukasiske diaspora i Moskva, hvilket var overraskende for mig, da diaspora normalt er en betegnelse for eksil eller anden form for ophold i udlandet. Måske på grund af Ruslands geografiske størrelse – der er et par tusinde kilometer fra Nordkaukasus til Moskva. Både her og i Nordkaukasus havde Sovjetunionens fald medført en opblomstring af publikationer omhandlende Nordkaukasus og de herboende folkeslag og en række nyetable-rede organisationer bidrog hertil. Mine kontakter til disse nøglepersoner i Moskva blev en væsentlig indgang til mit efterfølgende feltarbejde i Nordkaukasus – ikke blot i 1992, men også i de efterfølgende år. Interviews med den nordkaukasiske diaspora i Moskva resulterede også i vigtigt input til MRG-rapporten fra 1994 (Funch Hansen og Krag, 1994).

I forbindelse med kampagner mod kriminalitet og f.eks. folk som boede i Moskva uden opholdstilladelse blev betegnelsen 'person af kaukasisk nationalitet' (litsa kavkazskoj natsional'nosti) brugt vidt og bredt i den russiske offentlighed i 1990'erne. Den anti-kaukasiske stemning i Moskva var et paradoks for mange i den nordkaukasiske diaspora, da det samtidig var blevet muligt for dem, at arbejde for udbredelsen af kendskabet til Nordkaukasus, at publicere og at etablere nye organisationer i Moskva. Personer uden registrering med adresse i Moskva skulle undgå at blive stoppet af politiet, da de risikerede at blive sendt ud af byen. Selv oplevede jeg denne frygt ved flere lejligheder. F.eks. når jeg sammen med en akademisk kontakt på vej til et møde, flere gange måtte krydse over på den anden side af vejen for at undgå politibetjente. 1990'ernes meget antikaukasiske stemning i Rusland, som især blev meget fremherskende da den første krig mod Tjetjenien startede, førte også til betegnelsen kaukasofobi.

Sergej (Soltanbek) Tabolov

Jeg mødte første gang Sergej (Soltanbek) Tabolov i Moskva i november 1992 og han fik på flere måder en stor betydning for mit efterfølgende ophold i det nordlige Kaukasus. Her et par uger efter de voldelige sammenstød deltog en række forskellige repræsentanter fra både Ingusjien og Nordossetien i møder og andre aktiviteter for at påvirke og informere de føderale Russiske myndigheder, politikere og medier i retning af deres forståelse af hvorfor og

³ Bl.a. via en sydossetisk mand fra Lund, som midlertidig var tilknyttet Center for Menneskerettigheder i København.

hvordan de voldelige sammenstød var opstået – og ikke mindst deres krav til indgreb fra statsmagten. Der foregik således et lobby-arbejde blandt diasporaen i Moskva i samarbejde med besøgende repræsentanter fra republikkerne i Nordkaukasus såsom Tabolov.

Tabolov var leder af Det Humanistiske Institut i Nordossetien og introducerede mig til en række forskere på instituttet, hvoraf en del blev vigtige for mit videre arbejde i Nordkaukasus. Tabolov valgte ved adskillige lejligheder at introducere mig som konfliktolog – som regel med et glimt i øjet. Dette var hans ironiske kommentar til den internationale interesse et ellers ukendt område i Nordkaukasus pludselig blev genstand for. Det var samtidig en anerkendelse af, at jeg ikke bare var en vestlig journalist, med en flygtig interesse i Kaukasus, fordi krig og vold nu engang er kriterier for nyhedsformidling.

Tabolov brugte officielt primært sit russificerede fornavn, Sergej, hvilket formodentlig har været en fordel undervejs i hans karriere som leder blandt barndommens pioner-bevægelse og ungdommens komsomol-aktiviteter, som ikke blot bragte ham til Moskva og andre steder i Sovjetunionen, men også udenlands. Han havde som komsomol-repræsentant besøgt Danmark til en konference og endda været på ekskursion til Bornholm. I Vladikavkaz var der dog en del som brugte hans ossetiske fornavn, Soltanbek.

Ekskurs: En felttur til Kurat-dalen

Da Tabolov opdagede, at jeg havde viden om nordkaukasisk historie og demografi, og ønskede at lave feltarbejde til mit geografi-speciale om de nordkaukasiske landsbyer og deres mulige overlevelse eller transformation efter Sovjetunionens fald, aflyste han sine møder en hel dag for at vise mig en kaukasisk bjergdal. Og allerhelst hans egen hjemdal i Dargavs. Som han sagde, så var bjergluften også god for hans astma. Dette kom som en behagelig overraskelse – især efter at jeg havde observeret hans travlhed og de mange møder. At gå en tur sammen med Tabolov gennem centrum af Vladikavkaz kunne tage uendelig lang tid da rigtig mange ønskede at hilse på ham og tale med ham. At tage på ekskursion med chefen viste sig også at have den fordel, at han tog en tolk med, mit russiske var stadig på et ret primitivt niveau. Tolken viste sig at blive en rigtig god og nærmest uundværlig rejsepartner den dag.

Dette viste sig at blive en meget kaukasisk dag, som jeg sent vil glemme.

På grund af kraftigt snefald måtte vi desværre opgive at tage ud til hans elskede Dargavs-dal, men tog i stedet langs Fiagdon-floden til Kurtat-dalen, som er den næste bjergdal mod vest fra Vladikavkaz og som trods den megen sne var relativt tilgængelig. Tabolov boede i Dargavs tæt på sine elskede bjerge. Dargavs er berømt for sin store nekropol, 'de dødes by', som i dag er en af Nordossetiens store turistattraktioner. Vi havde ikke kørt længe i dalen på vej mod de højeste bjerge i syd før Tabolov fik øje på sin nu pensionerede forhenværende kollega, som var ud for at skovle sne. Lynhurtig blev bilen kastet ind til siden på en indkørsel mellem snedriverne og før jeg rigtig opdagede det, havde Tabolov taget en flaske lokal vin, glas og en ossetisk ostetærte frem og placeret dem på bagsmækken. Han var velforberedt. Til at begynde med så eks-kollegaen lidt reserveret ud – måske havde han det som jeg – var det alligevel ikke lidt tidligt på dagen til vindrikning? Men snart var der gang i taler og gensidig ros mellem de to. Der var tydeligvis tale om stor gensidig respekt. Heldigvis var de begge gode talere og Ada, tolken, fik lov til at slippe for at drikke formiddagsvin. Det slap jeg ikke for, men jeg forsøgte at nøjes med at nippe til hvidvinen.

Tabolov i midten med motorhjelm på hans Lada Niva som improviseret serveringsbord. Foto: LFH

Mange af de forhenværende pittoreske landsbyer i de kaukasiske bjerge befandt sig i en affolkningsproces og under forandring til sommerhusbyer, da man på kaukasisk vis som regel beholdt husene i hjemlandsbyen. Landsbyerne havde stadig stor betydning, hvor mange stadig valgte at blive begravet, hvor man ofte deltog i bryllupper, begravelser og 40 dages-mindehøjtideligheder etc. Landsbyer med eksempelvis gamle forsvarstårne og nekropol'er symboliserer ikke blot slægtens, men også i bredere forstand folkets tilhørsforhold til området gennem mange århundreder. Alt dette er især efter Sovjetunionens fald blevet fastslået i nye publikationer og nye lokal-museer.

140

Verkhnij Fiagdon: gamle forsvarstårne i udkanten af byen

Undervejs mødte vi nogle andre personer, som han kendte og det viste sig senere, at han havde fået dem til at arrangere en udendørs frokost lidt senere på dagen.

Ruinlandsbyen Tsimiti på bjergsiden bag Verkhnij Fiagdon, med de velkendte forsvarstårne og en bagvedliggende nekropol, som kan dateres tilbage til Alan-tiden.

Jeg havde håbet at vi kunne komme op til landsbyen Tsimiti, men det havde sneen besværliggjort. I al fald med bil, hvilket Tabolov foretrak. Til gengæld fik vi set den fra adskillige vinkler, da den ligger tydeligt i landskabet på et plateau oven for Verkhnij Fiagdon. Som nævnt har mange at disse bjerg-

landsbyer undergået store forandringer, ikke mindst efter Sovjetunionens fald, hvor også støtteordninger til bjerglandbrug bortfald.

Den stigende udvandring fra de gamle landsbyer i bjergene begyndte allerede under den sovjetiske periode men tog yderlige fart med unionens sammenbrud, hvor mange er flyttet til Vladikavkaz og andre større byer efter uddannelse eller jobs. Parallelt hermed viser andre demografiske trends at de nordkaukasiske republikker siden 1950'erne har oplevet en stigende udvandring af russere og andre såkaldt russisk-talende. Så samtidig med at de indfødte folk i stigende grad forlod de landsbyer, som i vid udstrækning havde fungeret som centrale samfundsstrukturer og identitetsmarkører, blev republikkerne i stigende grad mere 'demografisk indfødte'. En form for demografisk homogenisering, som kom til at spille ind i den etniske revival overalt i Nordkaukasus i den postsovjetiske periode (Funch Hansen, 1994).

Mindesmærke i Verkhnij Fiagdon for deltagere i forsvaret af Kurtat-dalen i Anden Verdenskrig (lidt neden for står en mindesmærke med en buste af Stalin placeret oven på en to meter høj sten). Foto: LFH.

Frokost i det fri i Dzivgis, ved et kapel med overdækket ofringsplads uden for, og med udsigt til en lille version af 'de dødes by' (nekropol) på bjergsiden. Foto: LFH.

Denne frokost trak selvfølgelig ud, så vi nåede ikke at gå op til landsbyen Tsimiti eller at lære Verkhnij Fiagdon bedre at kende inden det blev mørkt. Langt fra første gang i Kaukasus at planer blev fortrængt af langtrukne spisninger med masser af mad, vin og taler. En smuk og solrig dag, hvor solen dog går ret hurtigt ned bag de høje bjerge.

Hjemturen efter mørkets frembrud blev også en speciel oplevelse. Vi kørte fast i en snedrive og fik hjælp af en lokal bus, som havde reb med og kunne trække os fri. Heldigvis blev de lokale busforbindelser op i bjergene betjent af busser på halv længde af de velkendte bybusser – de har en kraftig motor. Senere blev vi stoppet af en færdselsbetjent, de velkendte GAI-betjente, som i de år var kendt for at tjene ekstra ved at tage mod bestikkelse. Tabolov havde drukket en del alkohol og kørte uden sikkerhedsbælte. Men da han fremviste sit ID-kort fra parlamentet fik vi straks lov til at køre videre. Min tolk og jeg var synligt lettede da vi kom hjem til Vladikavkaz uden yderligere uheldige hændelser. (Vi besøgte også en mand som opdrættede hjorte på vejen hjem – en flok pinligt berusede mænd prøvede forgæves at fange et hjortekid inde i laden, inklusiv undertegnede).

Det kaukasiske paradoks

Mødet med Sergej Tabolov blev for mig også et eksempel på den særlige form for maskulinitet, der ofte er blevet knyttet til 'den kaukasiske mand'. Jeg er under feltarbejde stødt på mange forskellige versioner af den kaukasiske mand, men få har været så eksemplariske som Tabolov. I Rusland er den kaukasiske mand bl.a. kendt fra klassiske/ikoniske literære værker, ikke mindst fra 1800-tallet. Der er en del forskellige stereotyper i spil i den russiske offentlighed, som er blevet brugt vidt og bredt efter Sovjetunionens fald. Fra hyldest af den veltalende charmør til fordømmelse af den mafia-kriminelle. I Moskva i begyndelsen af 1990'erne var det ikke svært at finde eksempler på begge disse yderpunkter – man behøvede blot at frekventere kaukasiske restauranter i byen.

I mine noter har jeg beskrevet personen Tabolov som et paradoks. Bl.a. fordi han formåede at være både meget klassiske kaukasiske og samtidig en moderne mand med et internationalt outlook. Tabolov var blandt de 4-5 personer som regnedes for fremtidens leder af republikken, og han var ungdommens favorit. Så han formåede både at være en moderne og en traditionel

osseter, hvilket i disse år præget af etnisk-kulturel genkomst bestemt ikke var en selvfølge.

Vigtigheden i at sprede information om og bevaring af ossetisk kultur og traditioner understregede Tabolov igen og igen, hvilket bl.a. udmøntede sig promovning af forskning af Khetagurovs viden og værker i begyndelsen af 1990'erne. Tabolov var også primus motor i opstarten af et internationalt forsknings- og informations-projekt, Via Alanica, som undersøgte alanernes forbindelser til lande og folkeslag mod øst, vest, nord og syd. Og som satte ossetiske og russiske forskere i kontakt med forskere i en lang række lande. Projektet gik lidt i stå med Tabolovs død, men har siden ført til opfølgende forskningskonferencer, bl.a. i 2013, hvor hans datter var initiativtager.⁴ Tabolovs bestræbelser var med til at fremskaffe og promovere den nødvendige information, der i 1996 førte til at republikkens navn fik tilføjelsen 'Alania' til Nordossetien.

Der findes mange karakteriseringer af Tabolov, som er blevet gentaget mange gange siden hans alt for tidlige bortgang i et biluheld i 1993. Karismatisk, både sjov og alvorlig, dygtig taler, empatisk, inspirerende, tillidsskabende, hjælpsom etc. – og mange af disse træk går tilbage til hans ledelseserfaring og vilje til at gå forrest helt tilbage fra pionertiden og ikke mindst tiden i Komsomol. Han havde en særlig evne til at referere til kontroversielle emner, som andre måske helt undlod at nævne, med et blink i øjet. F.eks. kiggede han ofte på mig og sagde jokende 'uno problema, imperialismus' ('Der er *et* problem, Imperialismen').⁵ Dette var et citat fra hans møde med Fidel Castro i hans tid som komsomolleder tilbage i 1960'erne. Nogle gange i løbet af de følgende dage kiggede vi spontant på hinanden og gentog i fællesskab denne sentens, med eller uden anledning.

Tabolov gav sig ofte tid til at tale med folk på gaden, selv om det betød forsinkelse af møder, hvilket kan ses som et udslag af det berømte kaukasiske høflighedskodeks. Men det kunne nogle gange være hurtigere at tage bilen, selvom der var under 500 meter til næste møde, og en tur i den friske luft kunne være fristende.

I efteråret 1993 deltog jeg i et mindearrangement for Tabolov, som i hans ånd blev afholdt på et galleri i centrum af Vladikavkaz samtidig med åb-

⁴ Både hans datter og søn er politisk aktive i Nordossetien-Alania i dag.

⁵ På et ikke længere helt korrekt spansk, men dog forståeligt.

Monument over Tabolov på 'walk of fame' i Vladikavkaz. Foto: LFH

ningen af en udstilling af en sydossetisk maler. Her holdt kulturministrene fra både Nord- og Sydossetien mindetaler til ære for Tabolov og de understregede begge hans stærke vilje til at støtte og promovere ossetisk kunst og kultur. Der er generelt en stærk mindekultur blandt de nordkaukasiske folk, hvor, som i dette tilfælde, eksempelvis 40-dagen for dødsfaldet blev markeret samtidig med en maleriudstilling.

Som en del af Tabolov's eftermæle findes bl.a. et mindesmærke på 'walk of fame' i Vladikavkaz (se billede). I begge hovedsteder i Nord- og Sydossetien

er gader blevet opkaldt efter ham. Runde eller halvrunde årsdage for hans død eller fødsel er gentagne gange blevet afholdt som officielle arrangementer – senest i 2021. Der er blevet afholdt konferencer, forskningsseminarer etc. i hans navn om emner med nutidig såvel som fortidig relevans.

Afskedsgaven.

Tabolov gav mig en meget symbolsk afskedsgave, igen med et glimt i øjet: han tog en patron fra sin revolver i skrivebordsskuffen og pakkede den ind i en 50-rubel-seddel. Den velkendte grønne rubelseddel var tilbage i Sovjettiden kendt for at kunne åbne lukkede døre og løse en række praktiske problemer – et bestikkelsesredskab som det ofte var

praktisk at have ved hånden. Patronen var et symbol på den udbredte mangel på sikkerhed og den generelle ustabilitet i Nordkaukasus i de tidlige 1990'ere – ikke mindst her i november 1992, hvor alle stadig var chokerede over udbruddet af de voldelige sammenstød i Prigorodnyj-distriktet. Pistolen og patronen var også et eksempel på at mange i disse år havde anskaffet sig våben – også mange som ellers ikke interesserede sig for våben, men havde lært at betjene våben i deres tid som værnepligtige. Personligt lærte jeg undervejs hvordan man adskiller og samler en AK-47 – det verdenskendte Kalasjnikov maskingevær. Jeg har aldrig været soldat eller gået til skydning, men lærte det hurtigt.

Konfliktologi og minoriteter i Nordkaukasus

Når Tabolov valgte at kalde mig for konfliktolog, var det også fordi min interesse for minoriteter ofte var svær at trænge igennem med i Nordkaukasus. For osseterne var jo majoriteten i republikken Nordossetien og ingusjeterne udgjorde forud for konflikten den største minoritetsgruppe, og ingusjere udgjorde majoriteten i naborepublikken Ingusjien.⁶ Nordkaukasus var præget af den særlige arv fra den sovjetiske periode med titular-nationaliteter⁷, hvoraf en del som osseterne i Nordossetien udgjorde majoritetsgrupper, med grænser som ofte var tegnet og senere ændret via beslutninger fra Moskva. Ergo opfattes minoriteter som noget der befinder sig længere nede i hierarkiet end titular-nationaliteter. Der blev arrangeret et møde for mig af organisationen Nasja Ossetia, hvor alle andre etniske grupper var repræsenteret bortset fra ingusjerne.⁸ Mødet blev ledet af en osseter og det stod hurtigt klart, at han forventede loyalitet fra minoriteterne. Repræsentanter for femten forskellige folk tog på skift ordet og bekræftede, at de havde den samme oplevelse af konfliktens forløb som den nordossetiske ledelse, som de gav deres fulde opbakning. (Altså at der var tale om voldelige grupperinger i Ingusjien, som havde fået bred og hemmeligholdt støtte fra grupper tæt på magten i republikken til at planlægge og udføre en voldelig aktion for at få

⁶ At minoriteter i Rusland oftest var brugt om seksuelle eller religiøse grupper, som i mange tilfælde var upopulære, gjorde det ikke nemmere at arbejde med et minoritetsbegreb.

⁷ Selvom Rusland var med i CSCE (senere OSCE), så var forståelsen af minoriteter som kategorier i de internationale dokumenter og institutioner langt fra på plads.

⁸ Brugen af betegnelsen 'nasji' 'vores' i Rusland, som noget der kan både inkludere og ekskludere andre.

Prigorodnyj-distriktet tilbage. Blandt andet motiveret af at Rusland havde vedtaget men ikke implementeret en lov om rehabilitering af deporterede folk. Ifølge den dominerende ingusjiske version havde gentagne provokationer af ingusjere i Prigorodnyj udløst en gradvis øget voldsspiral med det formål at fordrive ingusjerne fra Prigorodnyj. Samt en udbredt bitterhed over at det russiske militær i konfliktens første dage blot så til, mens ossetisk politi og andre væbnede grupper fordrev alle ingusjere fra området.)

Det blev umuligt for mig at tage til Ingusjien fra Vladikavkaz inden jeg skulle tilbage til Moskva og Danmark, så jeg måtte indhente de ingusjiske versioner via møder blandt diasporaen i Moskva. I begyndelsen af konflikten var mange af de føderale aviser i Moskva på osseternes side, men senere skiftede en del over til at støtte ingusjetiske versioner, bl.a. fordi det jo tydeligvis var dem der var endt som tabere af konflikten. Selvom mange i Nordossetien mente, at Moskva naturligt burde støtte dem, dels pga. forhistorien, dels pga. den fælles religion, og dels pga. den ossetiske version af konfliktforløbet. Det blev en udfordring at udrede trådene i forløbet af konflikt – før, under og efter – når jeg blev præsenteret for så forskellige fremstillinger og forståelser. Det føltes som et puslespil hvor både motivet og antallet af brikker var ukendt. Som nyudnævnt konfliktolog fik jeg konkret anskuelse undervisning i konfliktforståelse i felten i Nordkaukasus. Jeg deltog efterfølgende i kurser og workshops omkring konfliktforståelse og -analyse, både i Danmark og i Rusland. Jeg blev bekendt med begrebet 'terminal loyalitet', hvilket på mange måder var dækkende for mine oplevelser omkring Prigorodnyj-konflikten – og senere i forhold til andre konflikter i Kaukasus. Hvordan grupper efter udbrud af voldsom og dødelig vold samler sig om gruppen og antager en fælles forståelse. Og dermed umiddelbart styrker en fælles identitet.

En anden udfordring i Nordossetien blev det at forklare, at når jeg kom fra Danmark, holdt jeg ikke per automatik med osseterne, fordi de er kristne. Men at jeg aktivt forsøgte at se på konflikten som en neutral outsider. Dette forstod Tabolov dog med det samme og han opfordrede mig til at søge viden hos ingusjerne. Desværre blev mit program i Nordossetien hele tiden forsinket, hvilket har været og til en vis grad stadig er en ofte forekommende udfordring i Kaukasus, så jeg nåede ikke til Ingusjien i 1992. Bl.a. fordi den militære undtagelsestilstand havde gjort det betydelig sværere at rejse fra Vladikavkaz til Ingusjien. Jeg måtte således primært indhente den nødvendige

information blandt den ingusjiske diaspora i Moskva. Under alle omstændigheder er tidsbegrebet mere loose end vi er vant til i Skandinavien.

Brugen af øgenavne og fjendebilleder var et andet karakteristika ved konflikten, som med voldsudbruddet hurtigt kom i brug. For at tillægge den opponerende gruppe en nedsættende betegnelse. I Vladikavkaz blev ingusjerne benævnt som indianere, der havde sneget sig ind i byens forstæder i nattens mulm og mørke for at angribe ossetere og ossetiske nøglepositioner. Underforstået at, ligesom i USA, ville de tabe kampen mod overmagten. En anden analogi som blev brugt i flæng var konflikten mellem Israel og palæstenserne, som man gensidigt kunne identificere sig med. Både med hensyn til styrkeforhold, historisk uretfærdighed, alliance forhold m.v. Når mange medier, både lokalt og føderalt, valgte at anvende diverse fjendebilleder var de med til at fastholde konflikten. Mange aviser og ugeblade var efter Sovjetunionens sammenbrud enten nystartede eller økonomisk pressede. I det miljø var der grobund for nationalistiske og anti-kaukasiske ytringer på mange niveauer. Kaukasofobien fik frit spil i f.eks. Moskva hvor skinheads, fodboldhooligans og andre grupperinger jævnligt overfaldt kaukasere, bl.a. på markeder hvor der blev solgt frugt og grønt fra Kaukasus-regionen.

Både ingusjere og ossetere klagede over mediernes fremstilling af konflikten, både i Rusland og i udlandet. Det var bl.a. dette, der motiverede diaspora personer og grupperinger til at kaste sig ind i et lobbyarbejde for at modarbejde det, som de opfattede som manipulerede eller ensidige medie-fremstillinger. Det kom som en overraskelse for mig, at se hvor aktive diverse aktører i det nordkaukasiske diaspora-miljø var i dette lobbyarbejde. Tabolov var af samme årsager blevet involveret i den sydossetiske sag i krigen fra 1991-1992, da han mente, at sydossetiske fremstillinger havde svært ved at blive synlige, mens georgiske og russiske fremstillinger dominerede mediebilledet. Han besøgte Sydossetien ugentligt og oprettede et informations-agentur til at formidle sydossetiske fremstillinger af krigen og dens forløb. Hans kone blev som journalist leder af dette arbejde.

Referencer

- Hansen, Lars Funch & Krag, Helen Liesl. (1994). *The North Caucasus. Minorities at a Crossroads*. London: Minority Rights Group International.
- Hansen, Lars Funch (1994): Befolkningsproblemer i Nordkaukasus. *Geografisk Orientering* Nr. 4.
- Hauge, Hans. (2009). *Nationalismes Spøgelse*. Hovedland.

Kort om forfatteren

Lars Funch Hansen

Lars Funch Hansen er cand.scient. i geografi og kommunikation fra Roskilde Universitetscenter (RUC). Tildelt PhD-grad ved Københavns Universitet i 2014 for afhandlingen *The Circassian Revival: A Quest for Recognition*.

Han har været programkoordinator i *Dansk Flygtningehjælp* og arbejdet for UNHCR, OSCE og *Minority Rights Group International* som specialist i nordkaukasiske forhold. Lars Funch Hansen har undervist på Caucasus Studies, Malmö University. Medlem af bestyrelsen for *Dansk Selskab for Kaukasusforskning*.

Mange ophold i Rusland, incl. 5 længerevarende ophold og feltarbejde i Nordkaukasus, og kortere ophold i Sydkaukasus.

Udvalgte værker

Hansen, Lars Funch & Krag, Helen Liesl. (1994). *The North Caucasus. Minorities at a Crossroads*. London: Minority Rights Group International.

Hansen, Lars Funch. (1994). Befolkningsproblemer i Nordkaukasus. *Geografisk Orientering* nr. 4. <https://web.archive.org/web/20051231202247/http://kaukasus.dk/publikation25.htm>

Hansen, Lars Funch. (1998). Nordkaukasus: En regional institutionaliseringsproces (ikke-publiceret geografi-specialrapport), *Roskilde Universitetscenter*.

Hansen, Lars Funch. (1998). Cultural Boundaries and Identity Building in the North Caucasus. In: Ole Høiris & Sefa M. Yurukel (eds.) *Contrasts and Solutions in the Caucasus*, Århus: Århus Universitetsforlag.

Hansen, Lars Funch & Krag, Helen Liesl. (1998) *The Conflict in the Prigorodny District*, Geneva; Geneva: UNHCR.

Hansen, Lars Funch. (1999). Summary of Discussions during the Conference, In: Tom Trier og Lars Funch Hansen eds., *Conflict and Forced Displacement in the Caucasus*, København: Dansk Flygtningehjælp. <https://web.archive.org/web/20051216175641/http://www.caucasus.dk/publication6.htm>

Hansen, Lars Funch. (1999). *The Meskhetian Turks*, Geneva: UNHCR.

Hansen, Lars Funch. (1999). *Den internationale humanitære indsats i Kaukasus*, København: Dansk Flygtningehjælp.

- Hansen, Lars Funch & Krag, Helen Liesl. (2002). *Nordkaukasus: Folk og politik i en europæisk grænseregion*. København: Museum Tusculanums Forlag.
- Hansen, Lars Funch. (2013). Sochi as a Site of Circassian Long-Distance Memorialisation. In: Petersson, Bo & Karina Vamling (eds.). *The Sochi Predicament: Contexts, Characteristics and Challenges of the Olympic Winter Games in 2014*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 95-123.
- Hansen, Lars Funch (2014). *The Circassian Revival: A Quest for Recognition: Mediated transnational mobilisation and memorialisation among a geographically dispersed people from the Caucasus*. Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet. Diss.
- Hansen, Lars Funch. (2017). Local Circassian reactions to the 2014 Sochi Olympic Winter Games. *Sport in Society*, Vol. 20.
- Hansen, Lars Funch (2021). Russification and resistance. Renewed pressure on Circassian identity and new forms of local and transnational resistance in the North Caucasus. In : Berglund, Christofer, Katrine Gotfredsen, Jean Hudson and Bo Petersson (eds.). *Language and Society in the Caucasus. Understanding the past, navigating the present*. Festschrift for Karina Vamling. Lund: Universus Academic Press, 167-189.